Floravaktarna i Skåne Rapporterar

Renlosta i Skåne

Olof Rydén



Fig. 1. Renlosta i veteåker. Foto: Olof Rydén.

Renlosta *Bromus arvensis* är ett högväxt gräs (50–110 cm) med först upprätta men efterhand nedhängande och yviga vippor med långa sidogrenar (fig. 2). Den har platta, långa småax (1,5–3 cm) som i blom glänser i brunviolett vilket kontrasterar vackert mot axfjällens vita hinnkanter (fig. 3). De yttre axfjällens 5–10 mm långa borst är ofta framträdande. Den nedersta bladslidan täcks av en tät, mjuk matta av mycket korta, jämnlånga och veka hår som känns mjuka mot fingrarna, en från övriga lostor artskiljande karaktär även om flera andra lostor inom släktena *Bromus* och *Bromopsis* också har håriga bladslidor. ”Man kan /…/ blunda och bestämma en *Bromus arvensis*” (2). Snärpet är 1–4 mm långt och fransigt. Ståndarknapparna är långa, 3,5–5 mm, vilket också skiljer den från andra lostor. Bladen är 3 till 10 mm breda, grågröna och mjukludna på båda sidor. När renlostan växter på ruderatmark är den ofta betydligt mindre, helt grön och har få småax och kortare vippgrenar. Den är oftast ettårig och sommarannuell men kan också vara vinterannuell och även tvåårig (7) vilket innebär att den kan etablera sig i olika miljöer. Den blommar från juni till augusti. Renlostan växer idag som ogräs på åkrar med raps och flera sädesslag, främst råg och vete, och då ibland i stor mängd (fig. 1) men oftast finner man den på åkerkanter, på allehanda ruderatmarker, på bangårdar och längs järnvägar ända upp i Norrland vilket kan förklaras av att den tidigare införts som fodergräs.

Namnets ursprung

Namnet renlosta kan härledas till dels åkerren där den ofta påträffas, och dels till lo eller lugg på kläde, rimligen med referens till



Fig. 2. Renlosta i blom. Foto: Kerstin Svensson.



Fig 3. Renlosta, ax. Foto: Olof Rydén.

den nedre bladslidans behåring. Det återfinns också i ordet losteråg, en äldre beteckning på dålig råg i betydelsen uppblandad med eller till och med enligt folktron förvandlad till losta som ogräs vilket vittnar om kontrasten mellan forna tiders ogräsbemängda sädesåkrar och dagens industrijordbruk med homogent och tätt växande spannmål (8).

Utbredning

Renlostan är sannolikt ursprunglig i södra och sydöstra Europa där forntidens jordbrukare uppmärksammade dess stora frön, relativt styva strån och axens dråsfasthet. De plockade axen och använde fröna som råvara till gröt och senare till osyrat, platt bröd. En förädling av renlostan inleddes genom att frön från utvalda exemplar planterades, en urvalsmetod som användes in på 1900talet. Arten kom dock snart att odlas huvudsakligen som fodergräs. I många floror sägs att renlostan, liksom många andra gräs och örter som idag betecknas som ogräs, inkommit oavsiktligt med fröleveranser. Så var säkert fallet men man förbiser då att de från tidigt 1800tal också importerades och handelsfördes som utsädesvaror av flera växtförädlingsföretag (5). Renlostan odlades som foderväxt och ingick också i många vallfröblandningar. Svalöf AB sålde en sort av renlosta under namnet Sleipner, tillkommen genom urvalsförädling, mellan 1961 och 1984 (6). Samtidigt var den ett ogräs i spannmålsodlingar, vilket beskrevs redan på Linnés tid.

I Sverige är renlostan är idag i huvudsak begränsad till sydvästra Skåne men förekommer även sällsynt i Östergötland och på Öland. Den är sällsynt även i Norge och Finland och är ”ret sjældent” i större delen av Danmark (7). Den finns även i mellaneuropa och Storbritannien men är överallt på tillbakagång. Den är dessutom noterad i större delen av övriga Europa och angränsande delar av Asien och är införd i Nordamerika, södra Afrika och på Nya Zeeland (1).

Tidigare inventeringar

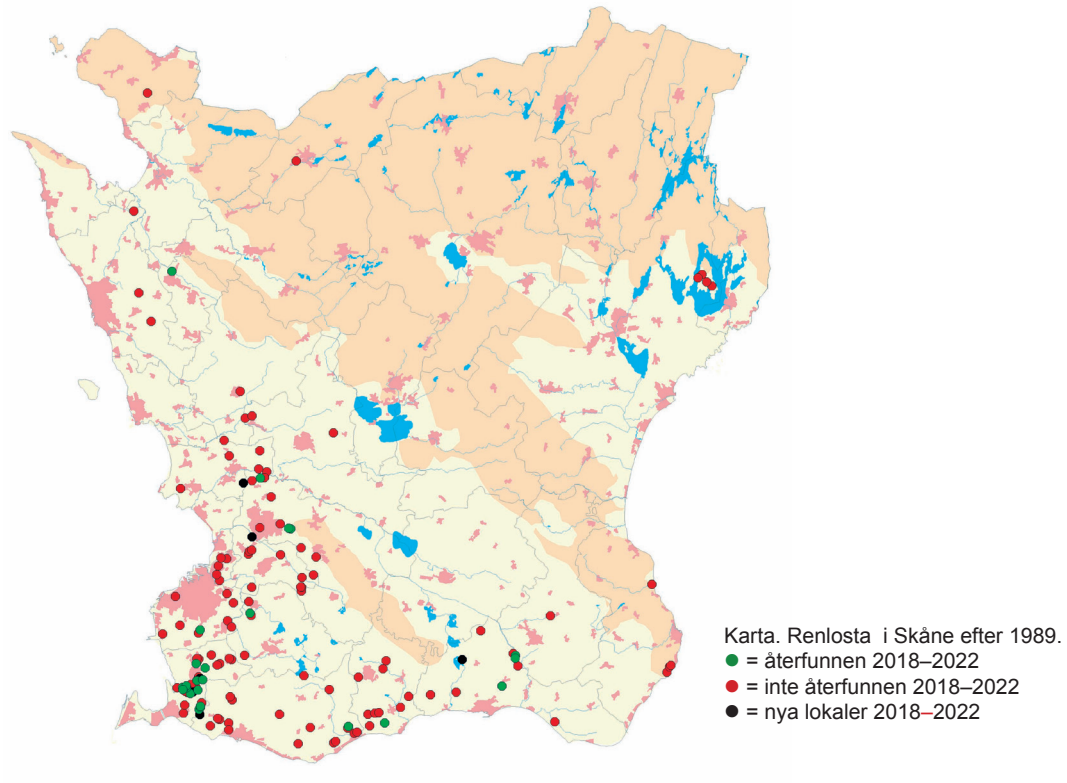
Under Weimarcks inventering 1938–1972 registrerades inte renlostan i arkivet för Skånes flora men bedömdes som ”förr tämligen allmän, numera sällsynt” (10). Under inventeringen av Skånes Flora 1989–2005 upptäcktes den i 78 rutor (2,5 × 2,5 km) och bedömdes som hastigt minskande sedan mitten av förra seklet (9). Renlostan var rödlistad av Artdatabanken som sårbar 2000, starkt hotad 2005, åter sårbar 2010 och senast starkt hotad 2015 och 2020. En fortsatt minskning av populationen är sannolik då vi har ett intensivt jordbruk i Skåne men trenden är inte enhetlig eftersom den ”kan förekomma i stor mängd vissa somrar” (1).

Resultat av floraväktarinventeringen 2018–2022

Av de 134 lokaler där arten eftersöktes saknades den på 110 och återfanns på 24 lokaler och man gjorde 7 nyfynd (karta) vilket tyder på att endast drygt 20 % återstår av det bestånd som noterades under den senaste inventeringen av Skånes Flora 1989–2006 (9), ett resultat som faller in i mönstret av en hastig och fortgående tillbakagång alltsedan 1950-talet. Förändringarna i förekomst på enskilda lokaler är ofta dramatiska. På flera lokaler noterades renlostan två år i rad med tusentals plantor/strån för att efterföljande år ej återfinnas. Samtidigt finns det tecken på att den håller ställningarna på andra lokaler eller till och med ökar att döma av återkommande massförekomster. Som framgår av kartan är renlostan i huvudsak begränsad till sydvästra Skåne med en tyngdpunkt i Vellinge kommun där den återfanns på 12 lokaler och på två lokaler i den angränsande Malmö kommun. Dessa två kommuner tillsammans inrymde 64 % av de lokaler där renlostan återfanns. Att den ej återfanns på 28 lokaler i samma kommuner bekräftar bilden av en art på stark tillbakagång och inom ett allt snävare utbredningsområde. I Lunds och Tomelilla kommuner återfanns arten på tre respektive två lokaler medan Bjuv, Skurup, Svedala, Trelleborg och Ystad kommuner hyste vardera en lokal.

Samtidigt som arten minskar räknat i antalet lokaler förekommer den ibland i stora mängder. Under inventeringsperioden 2018–2022 återfanns renlostan på tre lokaler med mellan 1 000 och 10 000 plantor/strån, två i Vellinge och en i Trelleborgs kommun.

Åkerkant, åker och vägren/vägkant gränsande till åker är den överlägset vanligaste biotopen i såväl kategorin *Nyfynd* (7 av 7 lokaler), *Återfynd* (16 av 21 lokaler, ingen information om biotop för tre återfynd) och var vanlig även i kategorin *Ej återfynd* som även innehöll många beskrivningar av



ruderatmark, att lokalen bebyggts, var mycket välansad, omvandlats till gräsmatta eller att renlostan trängts undan av annan växtlighet t.ex. knylhavre, luddlosta, nässlor och kirskål.

Sammantaget uppmärksammades renlostan av människan först som ett lovande näringsämne för henne själv för att därefter nyttjas som foderväxt till hennes boskap samtidigt som den degraderades till ett ogräs i spannmålsåkrar. Prefixet ”o” framför gräs upphäver (som i ofred) eller ger ordet en nedsättande innebörd (som i oönskad), närmast jämförbart med faunans odjur (3). Idag bekämpas renlostan som ett ogräs men förklaras samtidigt som hotad och därför skyddsvärd, värd att eftersökas av floraväktare som ”bör bevaka beståndens storlek och slå larm om arten verkar minska” (1).

Hur sprids renlostan?

Renlostan, liksom andra lostor, är svåra att bekämpa selektivt eftersom de är ”ogräs i grödor som är gräs” (6). Herbicider kan vara effektiva men är förbjudna i ekologiska odlingar. Frön av lostor förekommer inte idag i kommersiellt utsäde utan kommer primärt in i åkrarna genom att frön kastas ut från plantor som växer i åkerkanter. De gror och växer upp nästa säsong och om detta upprepas så kan stora ytor täckas av en losta (telefonsamtal med representant för ett utsädesföretag). De kan dessutom, och kanske än mer effektivt, spridas efter skördetröskan. En modern tröska har en skärvidd på 12 meter. Efter tröskcylindern (där kornen avskiljs från halm och boss), finns en halmhack och längst bak en bosspridare som blåser ut materialet över hela tröskans skärvidd. Frön från renlosta kan på så sätt år efter år spridas allt längre in i fältet från en åkerkantsförekomst. Ogräsfrön kan också åka snålskjuts i skördemaskiner och andra jordbruksredskap vid transporter mellan fält (Roland Lyhagen i brev). En modern skördetröska kostar i storleksordningen 4 miljoner kronor och ägs och används därför ofta gemensamt av flera jordbrukare vilket innebär att ogräsfrön kan spridas över stora områden. Det kan förklara de återkommande fynden av mycket stora förekomster av renlosta i spannmålsfält även långt från väg och åkerkanter (bild 3).

Framtiden

Renlostan är för sin långsiktiga överlevnad beroende av att accepteras på de smala remsor som omgärdar sädes och betåkrar där den också bäst kommer till sin rätt. Den bör också planteras in i naturskyddade allmogeåkrar (1).

Tack till Roland Lyhagen för generös information om renlostans historia som foderväxt och ogräs samt om moderna skördemetoder!

Litteratur

1. Artdatabanken. Artfakta. 2020.
2. Holmström, G. 1994. Bromus i Skåne. *Lunds Botaniska Förening, Medlemsblad 1994*:*1*, 7–17.
3. Hortling, E. 1948. *Svensk etymologisk ordbok, Band 2*. C.W.K. Gleerups Förlag.
4. Lendell, G. (red.) 2020. Skörd för ekologisk och konventionell odling 2020. *Jordbruksverkets statistikrapporter 1922*.
5. Lyhagen, R. 1991. Några glimtar från 100 års utsädesförsäljning. *Svensk Bot. Tidskr. 85*: 385396.
6. Lyhagen, R. 2016. Växtförädling och sortframställning vid Svalöf och Weibulls under 130 år (del 2). *Sveriges Utsädesförening tidskrift 1251*, 6–66.
7. Schou, C. S., Wind, P. och Lægaard, S. 2014. *Danmarks grasser. 2a uppl*. BEN’s forlag.
8. Svenska Akademien 1937. *SAOB. Ordbok över svenska språke*t.
9. Tyler, T. m.fl. red. 2007. *Floran i Skåne. Arterna och deras utbredning*. Lund.
10. Weimarck, G. & Weimarck, H. 1985. *Atlas över Skånes flora*. Lund.